УДК 630*18:574.1](477.42)
DOI https://doi.org/10.32846/2306-9716/2026.eco.5-68.32

МОНІТОРИНГОВИЙ АНАЛІЗ ФЛОРИСТИЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ЛІСОВОГО ФОНДУ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Лавріненко В.М. (orcid.org/0000-0001-5359-8702)
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
вул. Пирогова, 9, 01601, Київ,
viktlav@ukr.net

Досліджено сучасний стан флористичного різноманіття лісових екосистем північно-східної частини Житомирської області як важливої складової природного каркасу Українського Полісся. Визначено видовий склад та екологічну структуру основних типів лісових угруповань, проаналізовано склад деревного, чагарникового, трав'яного, мохового і лишайникового ярусів, а також встановлено природоохоронне значення ідентифікованих видів. Установлено, що основу деревного ярусу формують сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), береза повисла (*Betula pendula* Roth.), дуб звичайний (*Quercus robur* L.), осика (*Populus tremula* L.) та вільха чорна (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.). Соснові угруповання характеризуються переважанням ацидофільних та оліготрофних видів, зокрема чорниці (*Vaccinium myrtillus* L.), брусниці (*Vaccinium vitis-idaea* L.), щитника орляка (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn.) та зелених мохів. Березові й змішані деревостани відзначаються більшою участю неморальних видів – ліщини звичайної (*Corylus avellana* L.), калини звичайної (*Viburnum opulus* L.), бузини чорної (*Sambucus nigra* L.), яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria* L.) та копитняка європейського (*Asarum europaeum* L.). Вільхові насадження приурочені до вологих і перезволожених екотопів та характеризуються участю крушини ламкої (*Frangula alnus* Mill.), черемхи звичайної (*Prunus padus* L.) та інших вологолюбних видів.

Виявлено локалітети раритетних видів рослин, серед яких лілія лісова (*Lilium martagon* L.), півники сибірські (*Iris sibirica* L.), плаунець заплавний (*Lycopodiella inundata* (L.) Holub), росичка середня (*Drosera intermedia* Hayne), сон розкритий (*Pulsatilla patens* (L.) Mill.) та представники родини Orchidaceae, зокрема зозулині черевички справжні (*Cypripedium calceolus* L.). У межах об'єктів Смарагдової мережі «Долина річки Ірша» (UA0000348), «Словечанський Кряж» (UA0000173) та «Чорнобильський біосферний заповідник» (UA0000046) встановлено 21 таксон раритетних судинних рослин. Найбільше різноманіття зафіксовано в межах «Долини річки Ірша» – 12 видів.

Отримані результати підтверджують високу флористичну та природоохоронну цінність лісових екосистем регіону. Видове різноманіття відображає значну мозаїчність умов зволоження, трофності, освітленості та структури природних оселищ. Для збереження раритетного компоненту необхідними є систематичний моніторинг стану популяцій, охорона локалітетів рідкісних видів, недопущення трансформації цінних оселищ та врахування природоохоронних обмежень під час планування господарської діяльності. *Ключові слова*: лісовий фонд, флора, фауна, біорізноманіття, раритетні види, Смарагдова мережа, Червона книга України, Бернська конвенція, природні оселища.

Monitoring-based assessment of floristic diversity in the forest fund of the north-eastern part of Zhytomyr region. Lavrinenko V.

The study provides a monitoring-based assessment of the current state of floristic diversity in forest ecosystems of the north-eastern part of Zhytomyr Region, which constitute an important component of the natural ecological framework of Ukrainian Polissia. The study aimed to characterise the species composition and ecological structure of the major forest communities, analyse the composition of their tree, shrub, herbaceous, bryophyte, and lichen layers, and assess the conservation significance of the identified plant species and habitats.

The results demonstrated that the tree layer is predominantly composed of Scots pine (*Pinus sylvestris* L.), silver birch (*Betula pendula* Roth.), pedunculate oak (*Quercus robur* L.), European aspen (*Populus tremula* L.), and black alder (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.). Pine communities are characterised by a predominance of acidophilous and oligotrophic species, including bilberry (*Vaccinium myrtillus* L.), lingonberry (*Vaccinium vitis-idaea* L.), bracken (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn.), and several bryophyte species. Birch and mixed forest stands exhibit a greater contribution of nemoral species, including common hazel (*Corylus avellana* L.), guelder rose (*Viburnum opulus* L.), black elderberry (*Sambucus nigra* L.), ground elder (*Aegopodium podagraria* L.), and European wild ginger (*Asarum europaeum* L.). Black alder stands are primarily associated with wet and waterlogged habitats and are characterised by the presence of alder buckthorn (*Frangula alnus* Mill.), bird cherry (*Prunus padus* L.), and other hygrophilous species.

The monitoring surveys identified localities of several rare and conservation-significant plant species, including martagon lily (*Lilium martagon* L.), Siberian iris (*Iris sibirica* L.), marsh clubmoss (*Lycopodiella inundata* (L.) Holub), oblong-leaved sundew (*Drosera intermedia* Hayne), pasque flower (*Pulsatilla patens* (L.) Mill.), and representatives of the family Orchidaceae, notably the lady's-slipper orchid (*Cypripedium calceolus* L.). Within the Emerald Network sites "Irsha river valley in Zhytomyr region" (UA0000348), "Slovechanskyi Kriazh" (UA0000173), and "Chornobylskyi Biosphere Reserve" (UA0000046), a total of 21 taxa of rare vascular plants were recorded. The highest floristic diversity was documented within the "Irsha river valley in Zhytomyr region" site, where 12 taxa were identified.

© Лавріненко В.М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

The ecological analysis indicates that the identified rare species are associated with a broad range of habitat conditions, including wet and waterlogged habitats, forest communities, forest edges, clearings, meadows, and ecotonal areas. This ecological differentiation reflects the pronounced habitat heterogeneity of the study region and the presence of a diverse mosaic of microhabitats. The occurrence of orchid species and other rare vascular plants may serve as an important indicator of the conservation status and ecological integrity of the respective forest and semi-natural habitats.

The findings confirm the high floristic and conservation value of forest ecosystems in the north-eastern part of Zhytomyr Region and emphasise the importance of the area for the conservation of regional plant diversity. The recorded diversity of forest communities reflects substantial variation in moisture regime, soil fertility, light availability, and habitat structure. Maintaining this floristic diversity requires systematic monitoring of population status, protection of rare-species localities, prevention of habitat degradation and transformation, and the integration of biodiversity conservation requirements into forest management and other land-use planning practices. *Key words:* forest ecosystems, floristic diversity, vascular plants, forest communities, rare species, threatened species, biodiversity monitoring, Emerald Network, Red Data Book of Ukraine, Bern Convention, natural habitats, Ukrainian Polissia, Zhytomyr Region.

Лісові екосистеми Житомирської області є одними із ключових компонентів природного каркасу Українського Полісся та виконують широкий комплекс екологічних, середовищетвірних і ресурсних функцій. Вони забезпечують регуляцію водного режиму території, депонування атмосферного вуглецю, захист ґрунтів від ерозійних процесів, стабілізацію мікрокліматичних умов, підтримання трофічних та енергетичних зв'язків і створення різноманітних оселищ для рослинного та тваринного світу.

Особливого природоохоронного значення набувають види флори і фауни, занесені до Червоної книги України, а також види, що підлягають охороні відповідно до Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції). Важливим напрямом збереження біорізноманіття є охорона природних оселищ, що мають європейське природоохоронне значення та представлені переважно на територіях природно-заповідного фонду й об'єктів Смарагдової мережі.

Вивчення біорізноманіття лісових екосистем північно-східної частини Житомирської області здійснювалося впродовж останніх років в рамках наукових досліджень природних територій, лісових масивів та об'єктів природно-заповідного фонду. Значний внесок у дослідження флористичного складу регіону зробили науковці Поліського національного університету. Флористичний склад окремих лісових екосистем та територій природно-заповідного фонду колишнього ДП «Коростенське лісомисливське господарство» досліджували О. Ю. Андреєва, Ф. Ф. Марков, Т. М. Іванюк, О. М. Корма та Г. В. Кірейцева [1]. Аналізували видовий склад судинних рослин, структуру рослинного покриву, особливості поширення окремих видів та показники флористичного різноманіття. Окремі компоненти тваринного світу лісових і водно-болотних екосистем регіону також були предметом спеціалізованих досліджень. Зокрема, вивчалися особливості поширення та стан популяцій бобра річкового (*Castor fiber* L.), у межах Ушомирського лісництва Коростенського лісового господарства Житомирської області [2].

Сучасна характеристика біорізноманіття північно-східної частини Житомирської області ґрунтується на результатах флористичних, фауністичних, геоботанічних та спеціалізованих природоохоронних досліджень. Водночас просторово-мозаїчна структура лісових екосистем, різноманітність типів лісорослинних умов та динамічний характер рослинного покриву зумовлюють необхідність проведення регулярних моніторингових досліджень.

Особливого значення набуває відстеження динаміки видового складу та стану популяцій індикаторних, рідкісних і охоронюваних видів, а також оцінювання змін структури природних оселищ під впливом природних та антропогенних чинників. Систематичний моніторинг дає змогу своєчасно виявляти негативні трансформації екосистем, оцінювати характер і ступінь впливу господарської діяльності та обґрунтовувати заходи щодо збереження біологічного різноманіття.

За результатами проведених моніторингових обстежень встановлено, що у фітоценотичній структурі лісових екосистем території дослідження основу деревостану формують: сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), береза повисла (*Betula pendula* Roth.), дуб звичайний (*Quercus robur* L.), осика (*Populus tremula* L.) та вільха чорна (*Alnus glutinosa* G.). Співвідношення зазначених видів визначається типом лісорослинних умов, рівнем зволоження, ґрунтовими характеристиками, особливостями рельєфу та історією формування конкретних лісових угруповань. Поєднання хвойних і листяних деревних порід формує різноманітну просторову структуру лісових фітоценозів та забезпечує існування значної кількості видів, пов'язаних із різними ярусами рослинного покриву.

У соснових насадженнях значну роль у формуванні трав'яно-чагарничкового покриву відіграють види чорниця (*Vaccinium myrtillus* L.), брусниця (*Vaccinium vitis-idaea*, L.), щитник орляк (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn.), квасениця звичайна (*Oxalis acetosella* L.) та конвалія травнева (*Convallaria majalis* L.). Зазначені види характеризують переважно кислі та слабокислі ґрунти, різний ступінь освітленості й умови помірного зволоження. Їх співвідношення залежить від повноти деревостану, потужності лісової підстилки, вологості ґрунту та рівня антропогенного навантаження.

Моховий покрив соснових лісів представлений переважно плеврозієм Шребера (*Pleurozium schreberi* (Brid.) Mitt.), гілокомієм блискучим (*Hylocomium splendens* (Hedw.) Schimp.), дикраном багатоніжковим (*Dicranum polysetum* Sw.) та дикраном мітлоподібним (*Dicranum scoparium* Hedw.). Поєднання цих видів характеризує формування на поверхні ґрунту добре вираженого зеленомохового покриву, типового для соснових лісів Полісся. Переважання *Pleurozium schreberi* та *Dicranum polysetum* свідчить про кислу реакцію ґрунтового середовища, відносно низьку трофність субстрату та добре або помірно дреновані умови, характерні для соснових насаджень на піщаних і супіщаних ґрунтах. Водночас участь *Hylocomium splendens* та *Dicranum scoparium* вказує на наявність більш затінених, захищених від випаровування та достатньо зволожених мікрооселищ під наметом деревостану. Зокрема, *Hylocomium splendens* формує щільні мати в умовах стабільної вологості та затінення, тоді як *Dicranum scoparium* тяжіє до більш вологих і затінених ділянок порівняно з *Dicranum polysetum.* Встановлений видовий склад мохового покриву свідчить про формування помірно вологого, кислого та відносно стабільного лісового мікросередовища із достатнім затіненням поверхні ґрунту та зниженою інтенсивністю випаровування.

Розвинений моховий покрив сприяє накопиченню та утриманню вологи у верхньому горизонті ґрунту, формуванню органічної підстилки, стабілізації температурного режиму приземного шару та створенню численних мікрооселищ для ґрунтових безхребетних, грибів і мікроорганізмів. У комплексі з трав'яно-чагарничковим ярусом, представленим чорницею (*Vaccinium myrtillus* L.), брусницею (*Vaccinium vitis-idaea* L.) та щитником орляком (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn), такий склад підлогового покриву є характерним для бореалізованих соснових лісів із кислими, відносно бідними ґрунтами та помірним зволоженням**.** Подібне поєднання *Pleurozium schreberi*, *Dicranum polysetum* та *Hylocomium splendens* описане і для соснових та зеленомохових лісів Українського Полісся.

Важливим компонентом соснових лісів є також лишайникові угруповання. На ґрунтовому покриві відмічаються кладонія оленяча (*Cladonia rangiferina* (L.) F.H. Wigg.), кладонія лісова (*Cladonia arbuscula* (Wal.) Flotow) та кладонія бахромчаста (*Cladonia fimbriata* (L.) Fr.). На корі дерев трапляються епіфітні лишайники, зокрема гіпогімнія (*Hypogymnia physodes* (L.) Nyl.) та пармелія борозенчаста (*Parmelia sulcata* Taylor.).

На відміну від соснових у березових і змішаних деревостанах більш виражена участь неморальних компонентів підліску. До характерних видів належать: ліщина звичайна (*Corylus avellana* L.), бруслина бородавчаста (*Euonymus verrucosus* Scopoli.), горобина звичайна (Sorbus aucuparia L.), калина звичайна (*Viburnum opulus* L.) та бузина чорна (Sambucus nigra L.). Поєднання цих видів характеризує формування більш мезофітного лісового мікросередовища з підвищеною затіненістю, відносно стабільним температурно-вологим режимом та більш розвиненим органічним горизонтом ґрунту. Значна участь *Corylus avellana*, *Viburnum opulus* і *Sambucus nigra* свідчить про вищу, порівняно із сосновими угрупованнями, забезпеченість ґрунту вологою та елементами мінерального живлення. Зокрема, *Sambucus nigra* характерна для свіжих, помірно вологих ґрунтів, часто з підвищеною трофністю, тоді як ліщина формує щільний підлісок і сприяє розвитку мозаїчної структури трав'яного ярусу.

Наявність бруслини бородавчастої (*Euonymus verrucosus* Scop.) доповнює комплекс неморальних видів і вказує на умови, близькі до широколистяних та змішаних лісових угруповань. Утворення розвиненого підліску з ліщини, бруслини, калини та бузини створює неоднорідний вертикальний і горизонтальний простір із чергуванням затінених та напівзатінених мікрооселищ, підвищеною вологістю приземного шару повітря та накопиченням лісової підстилки. Така структура збільшує різноманіття мікрооселищ і створює сприятливі умови для трав'янистих рослин, грибів, безхребетних та інших компонентів лісової біоти. видовий склад підліску березових і змішаних деревостанів характеризує свіже або помірно вологе, відносно затінене та мезотрофне лісове середовище, яке за екологічними властивостями є багатшим і структурно складнішим порівняно з типовими сухішими сосновими угрупованнями.

Трав'яний ярус формують яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria* L.), зірочник дубравний (*Stellaria nemorum* L.), медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dum.), копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.), підмаренник запашний (*Galium odoratum* (L.) Scopoli.) та фіалка запашна (*Viola odorata* L.). Поєднання цих видів характеризує формування під наметом деревостану свіжого, помірно вологого та затіненого лісового мікросередовища, типового для березових і змішаних деревостанів із вираженою участю неморальних компонентів. Значна участь яглиці звичайної свідчить про достатнє зволоження та відносно високий рівень забезпеченості ґрунту поживними речовинами, оскільки цей вид переважно пов'язаний із вологими, багатшими на поживні речовини ґрунтами та умовами часткового або значного затінення.

Наявність у видовому складі: копитняка європейського, підмаренника запашного та медунки темної додатково вказує на стабільний світловий режим під пологом лісу, помірну вологість і добре сформований гумусовий горизонт. *Asarum europaeum* є характерним тіньовитривалим компонентом широколистяних і змішаних лісів, тоді як *Galium odoratum* пов'язаний із затіненими лісовими ділянками зі свіжими, гумусованими та відносно багатими ґрун-

тами. *Pulmonaria obscura* також характерна для мезофільних і мезогігрофільних листяних та змішаних лісів із помірною вологістю. Видовий комплекс загалом свідчить про більш гумідні та трофні умови порівняно із сосновими лісами з домінуванням ацидофільних і оліготрофних видів.

У комплексі з неморальним підліском, представленим *Corylus avellana*, *Euonymus verrucosus*, *Viburnum opulus*, *Sambucus nigra*, та тіньовитривалим трав'яним ярусом із *Aegopodium podagraria*, *Asarum europaeum*, *Galium odoratum* і *Pulmonaria obscura*, мохово-лишайниковий покрив характеризує свіже, помірно вологе, затінене та відносно стабільне лісове мікросередовище. Така багатоярусна структура забезпечує диференціацію умов за освітленістю, температурою та вологістю і, відповідно, збільшує кількість доступних мікрооселищ для грибів, безхребетних, мікроорганізмів та інших компонентів лісової біоти.

Вільхові насадження, на відміну від березових та мішаних лісів, характеризуються підвищеною участю вологолюбних видів та приуроченістю до вологих і перезволожених екотопів. У деревостані переважають вільха чорна (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.), береза повисла (*Betula pendula* Roth) та осика (*Populus tremula* L.). Підлісок представлений ліщиною звичайною (*Corylus avellana* L.), крушиною ламкою (*Frangula alnus* Mill.) та черемхою звичайною (*Prunus padus* L.). Такий склад підліску свідчить про формування свіжого–вологого лісового мікросередовища з підвищеною вологістю повітря і ґрунту, періодичним перезволоженням та достатнім надходженням органічної речовини. Особливо показовою є участь *Frangula alnus* і *Prunus padus*, характерних для вологих лісових угруповань, у тому числі вільхових та заплавних лісів.

У трав'яному покриві відмічаються копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.), гравілат міський (*Geum urbanum* L.), зірочник дубравний (*Stellaria nemorum* L.) та щитник орляк (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn). Поєднання *Asarum europaeum*, *Stellaria nemorum* і *Geum urbanum* характеризує затінені, достатньо зволожені та відносно багаті на поживні речовини умови під наметом деревостану. Зірочник дубравний є типовим компонентом вологих вільхових та ясенево-вільхових лісів, а гравілат міський і копитняк європейський належать до характерних компонентів мезофільних широколистяних та змішаних лісів. Важливою екологічною особливістю таких угруповань є підвищена вологоємність та здатність ґрунту тривалий час утримувати вологу, що пов'язано з близьким заляганням ґрунтових вод, періодичним надходженням поверхневих вод і накопиченням органічних решток. У найбільш знижених мікроділянках можуть формуватися умови тимчасового або тривалого перезволоження, тоді як на підвищених елементах мікрорельєфу зберігаються більш аеровані та мезофітні умови. Саме така просторова неоднорідність забезпечує формування мозаїчного комплексу мікрооселищ.

Одним із важливих результатів досліджень є виявлення локалітетів раритетних видів рослин. Значна частина таких видів приурочена до вологих, перезволожених, лісових, лучних та екотонних біотопів. Серед раритетних видів відмічені: лілія лісова (*Lilium martagon* L.), півники сибірські (*Iris sibirica* L.), плаун звичайний (*Lycopodium annotinum* L.), лікоподієлла заплавна (*Lycopodiella inundata* (L.) Holub.), росичка середня (*Drosera intermedia* Hayne.), ситник бульбистий (*Juncus bulbosus* L.) та сон розкритий (*Pulsatilla patens* (L.) Mill.). Екологічна приуроченість цих видів є неоднаковою. Частина з них пов'язана із вологими та перезволоженими умовами, тоді як інші тяжіють до сухіших соснових лісів, узлісь, галявин або відкритих лучних ділянок. Тому збереження їх популяцій залежить від підтримання комплексу специфічних умов місцезростання.

Особливу природоохоронну цінність становлять представники родини Orchidaceae. У досліджуваному регіоні відмічені булатка довголиста (*Cephalanthera longifolia* (L.) Fritsch.), булатка червона (*Cephalanthera rubra* (L.) Richard.), гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis* (L.) Richard.), зозулині сльози яйцевидні (*Listera ovata* (L.) R. Brown.), коручка морозниковидна (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz.), любка дволиста (*Platanthera bifolia* (L.) Richard.), пальчатокорінник м'ясочервоний (*Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó.), пальчатокорінник травневий (*Dactylorhiza majalis* (Rchb.) P.F. Hunt & Sum.), пальчатокорінник Фукса (*Dactylorhiza fuchsii* (Druce) Soó.) та зозулині черевички справжні (*Cypripedium calceolus* L.). Представники родини Orchidaceae характеризуються високою чутливістю до змін умов місцезростання. Їх наявність свідчить про збереженість природної структури лісових і лучних екосистем, достатньою кількістю відповідних мікрооселищ та відносну стабільність екологічних умов.

Значний видовий склад раритетної флори ідентифікується на території Смарагдової мережі, які мають європейське природоохоронне значення. Зокрема, у північно-східній частині Житомирської області представлені об'єкти Смарагдової мережі: Чорнобильський біосферний заповідник – Chornobylskyi Biosphere Reserve (UA0000046), долина річки Тетерів – Teteriv river valley (UA0000320), долина річки Случ у Житомирській області – Sluch river valley in Zhytomyr region (UA0000335), долина річки Ірша – Irsha river valley in Zhytomyr region (UA0000348) – та «Словечанський кряж» (UA0000173) [4].

Значний флористичний компонент який знаходиться під охороною Резолюції 6 Бернської конвенції [6] представлений, на територіях об'єктів «Словечанський кряж» (UA0000173), «Долина річки Ірша» (UA0000348), «Чорнобильський біосферний заповідник» (UA0000046) (табл. 1).

Таблиця 1

Види судинних рослин, занесені до Червоної книги України, виявлені під час моніторингових досліджень у межах об'єктів Смарагдової мережі

№ з/п	Родина	Вид	Категорія виду (ЧКУ, 2021)
«Долина річки Ірша» (UA0000348)			
1	Зозулинцеві (Орхідні) (*Orchidaceae*)	Булатка червона (*Cephalanthera rubra* (L.) Rich.)	рідкісний
2	Зозулинцеві (Орхідні) (*Orchidaceae*)	Коручка чемерникоподібна (коручка широколиста) (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz)	неоцінений
3	Зозулинцеві (Орхідні) (*Orchidaceae*)	Любка дволиста (*Platanthera bifolia* L.)	неоцінений
4	Плаунові (*Lycopodiaceae*)	Плаунець заплавний (лікоподієлла заплавна) (*Lycopodiella inundata* L.)	вразливий
5	Зозулинцеві (Орхідні) (*Orchidaceae*)	Зозульки м'ясочервоні (*Dactylorhiza incarnata* L.)	вразливий
6	Лілійні (*Liliaceae*)	Лілія лісова (*Lilium martagon* L.)	неоцінений
7	Півникові (*Iridaceae*)	Півники сибірські (*Iris sibirica* L.)	вразливий
8	Зозулинцеві (Орхідні) (*Orchidaceae*)	Зозульки Фукса (*Dactylorhiza fuchsii* Druce)	неоцінений
9	Ситникові (*Juncaceae*)	Ситник бульбистий (*Juncus bulbosus* L.)	вразливий
10	Росичкові (*Droseraceae*)	Росичка середня (*Drosera intermedia* Hayne)	вразливий
11	Жовтецеві (*Ranunculaceae*)	Сон розкритий (*Pulsatilla patens* L.)	неоцінений
12	Зозулинцеві (Орхідні) (*Orchidaceae*)	Зозулині черевички справжні (*Cypripedium calceolus* L.)	вразливий
«Словечанський Кряж» (UA0000173)			
13	Росичкові (*Droseraceae*)	Альдрованда пухирчаста (*Aldrovanda vesiculosa* L.)	рідкісний
14	Зозулинцеві (Орхідні) (*Orchidaceae*)	Зозулині черевички справжні (*Cypripedium calceolus* L.)	вразливий
15	Айстрові (Складноцвіті) (*Asteraceae*)	Юринея волошковидна (*Jurinea cyanoides* (L.) Rchb.)	рідкісний
16	Жовтецеві (*Ranunculaceae*)	Сон розкритий (*Pulsatilla patens* L.)	неоцінений
17	Вересові (*Ericaceae*)	Рододендрон жовтий (*Rhododendron luteum* Sweet)	–
«Чорнобильський біосферний заповідник» (UA0000046)			
18	Дзвоникові (*Campanulaceae*)	Дзвінка лілієлиста (аденофора лілієлиста) (*Adenophora lilifolia* L.)	–
19	Росичкові (*Droseraceae*)	Альдрованда пухирчаста (*Aldrovanda vesiculosa* L.)	рідкісний
20	Айстрові (Складноцвіті) (*Asteraceae*)	Серпій вовконоголистий (клязея вовконоголиста) (*Klasea lycopifolia* Vill.)	вразливий
21	Жовтецеві (*Ranunculaceae*)	Сон розкритий (*Pulsatilla patens* L.)	неоцінений

За результатами моніторингових досліджень у межах зазначених вище об'єктів Смарагдової мережі «Долина річки Ірша» (UA0000348), «Словечанський Кряж» (UA0000173) та «Чорнобильський біосферний заповідник» (UA0000046) встановлено наявність раритетного компоненту флори, представленого видами судинних рослин, що мають природоохоронне значення, зокрема наведено – 21 таксон, при цьому найбільша кількість видів зафіксована для об'єкта «Долина річки Ірша» – 12 видів, для «Словечанського Кряжу» – 5, для «Чорнобильського біосферного заповідника» – 4 види.

У таксономічній структурі виявленого раритетного флористичного компоненту безумовно переважають покритонасінні рослини (*Magnoliophyta* (=*Angiospermae*)). Лише один представник – плаунець заплавний (*Lycopodiella inundata* (L.) Holub) – належить до плауноподібних (*Lycopodiophyta*). Такий розподіл відповідає загальній структурі судинної флори досліджуваного регіону, де основну частину видового різноманіття формують покритонасінні.

Особливу роль у складі раритетної флори відіграють представники родини Orchidaceae. В межах об'єкта «Долина річки Ірша» виявлено булатку червону (*Cephalanthera rubra*), коручку чемерникоподібну (*Epipactis helleborine*), любку дволисту (*Platanthera bifolia*), зозульки м'ясочервоні (*Dactylorhiza incarnata*), зозульки Фукса (*Dactylorhiza*

 ISSN: 2306-9716 (Print), ISSN: 2664-6110 (Online)

fuchsii) та зозулині черевички справжні (*Cypripedium calceolus*). Представники цієї родини характеризуються високою чутливістю до трансформації умов місцезростання, тому їх наявність може розглядатися як показник збереженості природної структури відповідних лісових, лучних та екотонних оселищ. Загалом це узгоджується з результатами досліджень, наведеними у статті, відповідно до яких орхідні є одним із найбільш цінних компонентів раритетної флори регіону.

Екологічний аналіз наведених видів свідчить про їх приуроченість до різноманітних типів місцезростань. Частина видів пов'язана із вологими та перезволоженими екотопами, зокрема альдрованда пухирчаста (*Aldrovanda vesiculosa*), плаунець заплавний (*Lycopodiella inundata*) та ситник бульбистий (*Juncus bulbosus*). Інші види тяжіють до лісових угруповань, узлісь, галявин і лучних ділянок. Така екологічна диференціація підтверджує високу мозаїчність природних умов досліджуваної території та значну різноманітність сформованих у її межах мікрооселищ.

За категоріями охоронного статусу серед наведених у таблиці видів представлені рідкісні, вразливі та неоцінені таксони. Наявність видів із категоріями «рідкісний» і «вразливий», зокрема зозулиних черевичків справжніх (*Cypripedium calceolus*), альдрованди пухирчастої (*Aldrovanda vesiculosa*), юринеї волошковидної (*Jurinea cyanoides*), плаунця заплавного (*Lycopodiella inundata*) та серпія вовконоголистого (*Klasea lycopifolia*), підвищує природоохоронну цінність відповідних оселищ. Водночас наявність видів зі статусом «неоцінений» також потребує врахування під час моніторингу, оскільки їх фактичний стан і динаміка популяцій мають визначатися з урахуванням конкретних умов місцезростання.

Отже, проведені дослідження підтвердили високе флористичне та фітоценотичне різноманіття лісових екосистем північно-східної частини Житомирської області, зумовлене мозаїчністю лісорослинних умов, різним рівнем зволоження, трофності ґрунтів та структурною організацією лісових угруповань. Встановлено диференціацію видового складу соснових, березових, змішаних і вільхових лісів та виявлено значний раритетний компонент флори. У межах досліджених об'єктів Смарагдової мережі встановлено наявність 21 таксону раритетних судинних рослин, серед яких особливу природоохоронну цінність мають представники родини Orchidaceae та види, пов'язані з вологими, перезволоженими, лісовими, лучними й екотонними оселищами.

Отримані результати можуть бути використані як науково-інформаційна основа для проведення післяпроєктного моніторингу лісових господарств Житомирської області, зокрема для оцінювання динаміки видового складу та стану популяцій рослин, виявлення можливих змін природних оселищ, визначення потенційних антропогенних впливів та своєчасного коригування природоохоронних заходів. Сформовані відомості про екологічну приуроченість видів, структуру лісових угруповань і локалітети раритетної флори можуть застосовуватися як порівняльна база під час повторних польових обстежень та оцінювання змін стану лісових екосистем у динаміці. Перспективним є подальше накопичення та систематизація результатів моніторингу із формуванням регіональної бази даних поширення рідкісних і охоронюваних видів та природних оселищ, що сприятиме науковому обґрунтуванню заходів зі збереження біорізноманіття та екологічно збалансованого ведення лісового господарства на території Житомирщини.

Література

1. Андреєва О. Ю., Марков Ф. Ф., Іванюк Т. М., Корма О. М., Кірейцева Г. В. Різноманіття флори на деяких об'єктах природно-заповідного фонду ДП «Коростенське лісомисливське господарство» Житомирської області. *Науковий вісник НЛТУ України*. Т. 32, № 4. 2022. С. 12–17. DOI: 10.36930/40320402.
2. Старцев О.О. Еколого-біологічні особливості популяції бобра річкового в умовах Ушомирського лісництва Філії «Коростенське лісомисливське господарство». Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 «Лісове господарство». Поліський національний університет, Житомир. 2024.37 с.
3. Червона книга України. Рослинний світ. URL: https://redbook-ua.org/ (Дата звернення: 27.08.2026).
4. Emerald Network-General Viewer. URL: https://emerald.eea.europa.eu/ (Дата звернення: 02.09.2026)
5. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. Bern, 19 September 1979. Council of Europe. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/104 (Date of access: 27.08.2026).
6. Resolution No. 6 (1998) listing the species requiring specific habitat conservation measures. Standing Committee of the Bern Convention. Strasbourg, 1998.

Дата першого надходження статті до видання: 24.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026